

Ötlető: GELENCSEK ANDOR

Ötletés ideje: 1969.

TART.: HÍSVET — HÍVES TÖRZS

(Budapest Népr. múz. kédoibe)

3 lap, 1 rajz

Földrajzi mutató: ILPOSMENTE

Struktúra: XIX, 3

PAPÍRPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LEKTÓRUS

ATVÉRTVE AZ EGYÉGES KTR. 1232-es TETEL ALÓL

H u s v é t - h i m e s t o j á s

Budapest Néprajzi Múzeum kérdőíve.

I. 1./ Milyen módon szoktak tojást festeni a községben?

a./ Szoktak-e bolti festékpör oldatával egyszínűre festeni tojást?

Mostanában is és 50-60 évvel előbb is

Egyszínűre, és a himzett tojást is ilyen oldatban főzték és igen szép kék, sárga, lila, piros, zöld, rózsaszínre. Ha csak egyszínűre festettek akkor langyos oldatban hempergették a tojásokat és élénk színű tojások lettek. Azonban a festékanyag továbbra is kenődött a kézre, vagy ahova tették, és ezt úgy akadályozták meg, hogy zsirosronggyal áttörölték és így szép fényes tojások lettek, és a festéket ráörögzítették a tojásra. Így nem fogott a színeződése, ugyan a főzésfestése így nem kenődött, azonban ilyen tojásokat is áttörölték zsirosronggyal, hogy szép fényes színe legyen.

b./ Szoktak-e növényből házilag előállított festékolddal festeni tojást? Milyen növényből készítenek festőoldatot, milyen eljárással?

Vöröshagyma lehámló héját megfőzve, szép sárgásbarna színt kaptak. Ha higabbra hagyták a levét akkor világosabb színt kaptak. Ha rothadt hagymát is tettek bele, akkor sötétebb színt kaptak.

A zöld dióhéjat szárítva, lilásbarna színt kaptak. Ugyanugy átfőzték és ebben szüretlenül, és a hagymahéjban is, együtt főzték a tojást a festékanyaggal. Voltak akik leszűrték a levét és a tiszta oldatban főzték meg a tojást. A hideg festékolddal főzött tojást forgatták festették.

Befőtt paradicsomlében is főztek tojást és szép halványpiros lett a tojás. A gyenge paradicsom hajtásokat is leszedték és szárítva, eltették tavaszra és átfőzve halványzöld tojást főztek kis ecet és só hozzáadásával. A szárított kék tintabogyó főzetéből szép halványkék színt kaptak. Ezek régi ruha és tojásfesték anyagok voltak, még a múlt századra visszamenőleg. Az 1914-es háború előtt a boltokban, lilásvörös forgácsot lehetett vásárolni fillérekért, a szatócs boltokban, ezt átfőzték és szép vörös tojásokat kaptak, rendszerint együtt főzték a himes, vagy egyszínű tojásokat. Ennek a neve "Börzsöny" volt.

A század elején a hagymahéj és a börzsöny himestojás volt a legelterjedtebb tojásfestés.

Az egyszínűre festett tojásra faragó bizsák késsel vagy egyszerű zsebkéssel karcoltak mintákat, ezek is szépek voltak, a festéket levakarták és a minta fehér lett.

A középiskolások már az 1914-es háború előtt is a festett tojásra rajzoltak festékekkel szép mintákat, a főzött fehér tojásra is rajzoltak színes és fekete mintákat, még árnyképeket is és feliratokat is irtak a tojásra.

A viaszhimzést az erre begyakorolt, leginkább nők végezték, voltak ebben népművészek.

A tojáshimzés és kellékei.

Régen a rossz pipák rézfedeléből kivágtak egy kis 1-2 centi darabkát és ezt összehajtva, kis csődarabkát készítettek. Ezt a kis vékony rézeső darabkát 10 cm. vékony tollszár behasított végébe, vékony dróttal vagy fonallal oda kötözték, vagy ha piparéz nem volt, akkor vékony tollból helyettesítették a rajz alakjában készült

és méhviaszt olvasztottak bádog dobozba és ezzel himeztek. Ennek a népi neve "Gica", himőstojás gica, himzőgica volt. Gyűjteményemben van ilyen gica, csatolom. A baromfitollból tollgica, piparézgiwa volt a neve.

A viaszhimzést nyers fehértojásra irták és úgy főzték át hagymahéjban, borsönyben, vagy más festékanyagban. A viasz magában gyenge, halvány színt adott a viasz helyén. Azonban egy kis kocsi-kenőcsöt tettek a viaszoldatba, akkor a himzés helye tiszta fehér maradt. Itt mindkét módszer helyes és szép volt. Voltak akik a festésre szánt tojásra tojás fehérjével ragasztottak kék árvasalán levelet és ez só és timsó hozzáadásával olyan szép levélmintát hagyott a főzés után, két ilyen levelet is ragasztottak egy tojásra olyan szép játszó szín lett a levél nyomán, hogy beillett művészies volt. Láttam, hogy ilyen lenyomatot rajzzal diszítették.

Mostanában divatos, hogy a középiskolai tanulók sz. egy szintűre festett tojásra tollal színes-tintával vagy tussal irtak mintákat és ezt 1930-tól kezdve csinálták, és 50-60 évvel előbb csak a városokban volt szokásban. Ezzel a módszerrel itt feliratokat irtak a tojásra. Ezen a vidéken falun csak kb. 1906-14 közt kezdték a feliratokat viaszfestékekkel írni. A diák tojásirók a feliratot annak a nevére címezték, akinek át lesz adva. Pl. Bözsinek, Józsinak, Ferinek, Annusnak, első sorban a jegyespároknak, barátnőknak és pajtásoknak.

A viaszfestők először vallásos tárgyú feliratokat irtak. Láttam 1909-ben, föltámadt Krisztus e napon. Föltámadás. Husvét. Sőt: Kisgyalán, Csoma, Gölle golgotát irt a tojásra + + + + fölébe körösztut írva. Az ilyen feliratu tojást vitték szenteltetni husvét napján reggel. Később már itt is szokásba jött a név felirat. Még az ajándékozásra kerülő tojásra irták: Körösztlány, Körösztfi, a keresztszülőktől. A jegyespároknak már itt is címezték tojásfeliratot. Az egyéb tárgyi minták már régi keletűek, virág, tulipán, rozsmaring, rózsza. Külön mintán bemutatom a tárgyi minták villás, gerblyés, pontozott minták pontokkal kiképezve, gyűrűs, minden gyűrű közepébe pontot, dobköteles, egyszál és kétszál kötéllel, horogmintás is és szép volt a pontozott dobköteles minta is. A szív alakú minta is gyakori volt.

A matrica használata városban az 1920-as években kezdődött. Falun kb. 1935 után és ma mindenütt divatos diszítési szokás.

A tojás festése már a nagyhéten kezdődött és a főzése nagycsütörtök, péntek és szombaton, a feltámadás szertartás előtt.

A tojás festését leginkább nők szokták falun végezni. Egyes falvakban voltak kiváló tojáshimzők, saját vagy családi célra, ilyenek másoknak vagy rokonoknak himeztek szívessegből, vagy valamilyen ellenszolgáltatásért. Batén 1913-28 közt részért himzett Morva Jánosné, minden 5-ik tojás az övé lett. Ő a részt himzetlenül vette át.

Sajnos ezen a vidéken kiváló gyakorlott tojáshimzónőt nem lehet találni, akit népművésznek fel lehetne tüntetni, csak ebben jártas nőt lehet találni, és ez gyakori jelenség.

Husvétkor himestojást szokás volt napjainkig szenteltetni, az egész család fogyasztotta sonka és tormával. A szentelt himestojás héját nem szórták el, hanem elégették, vagy kiszórták a mezőre, a buzaföldre. A keresztutra is kiszórták babonából.

Régen a husvétii himestojással társasjátékot is szoktak játszani. pl. ércpénzt beledobtak és ha megállott benne, akkor a bedobóé lett a tojás, ha nem állott meg a pénz darab akkor a tojásos vette fel a pénzt, 1900-tól kb. 1935-ig tojásba pénzdobás néven.

A tojás összeütés. Akié behorpad az veszíti el, ha mindkettőé behorpad, akkor egyik sem nyert.

1914 előtt a játék kereskedők vagy egyéb szatócok boltosok árultak himestojást és ez 10-20 fillér volt, mert a megtévesztésig hasonlított a piros bőrzsönnyel festett himestojáshoz és amire észre vették ezzel végig beverte a tojásokat, fátójás. Az összeverés kókányulás, kókányóni, kókányútam stb. Ezen játékokat néhol napjainkig végzik.

A tojás-guritási játék csak a század elején volt divatban. Gurgilázás, gurguláz.

Himzetlen vagy festetlen tojással nem játszottak husvétkor sem és más időkben egyáltalán nem.

A husvéthétfői locsolás csak a 40-es években terjedt el falun ezen a vidéken és napjainkban csak a fiatalok kölnivizzel locsolkodnak. Más, ömlesztett vödörrel való locsolád itt még ezideig nem volt divatban.

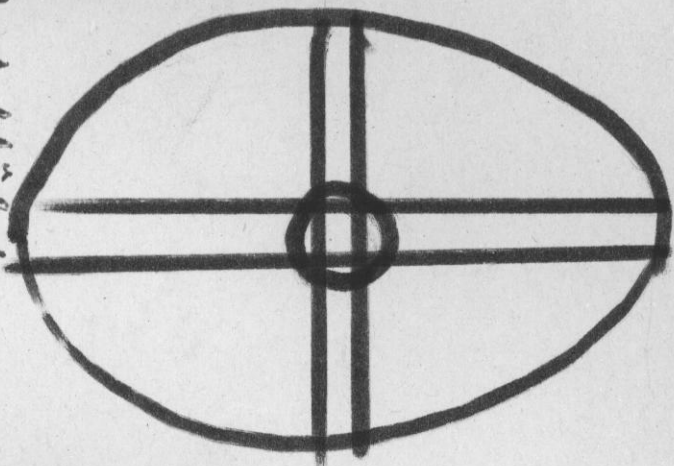
A husvéthétfői korbácsolás itt nem volt még szokásban, nem hallottam még.

Adatgyűjtő: saját visszaemlékezéseim alapján, megkérdeztem öregeket, a környékről, így mondták ők is.

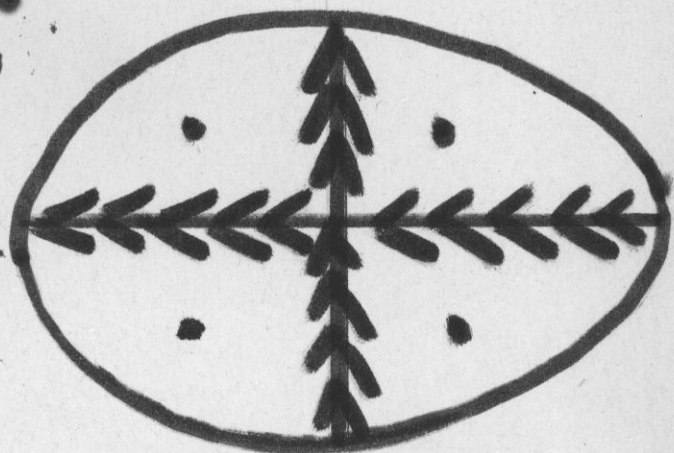
Nagyberki, 1969 július 10.

Gelencsér Sándor
MÁV.nyugdíjas

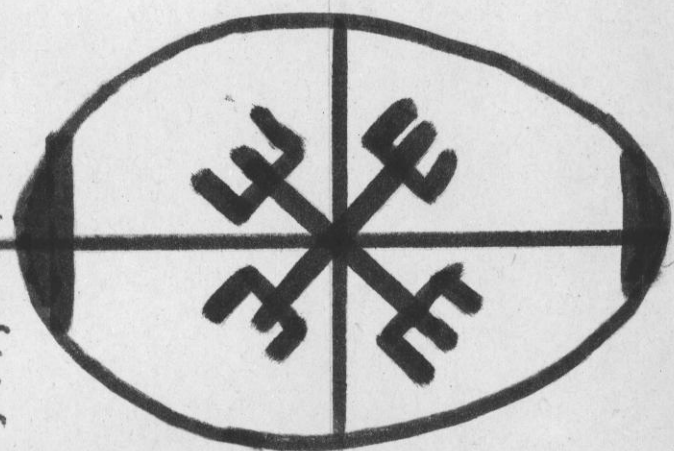
Epineurid Savukot mairangusitija Nappelsti qeqwut

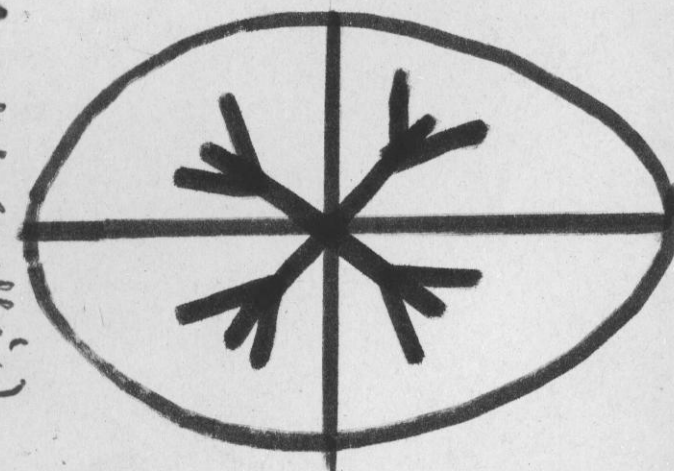
1. Aekhetele

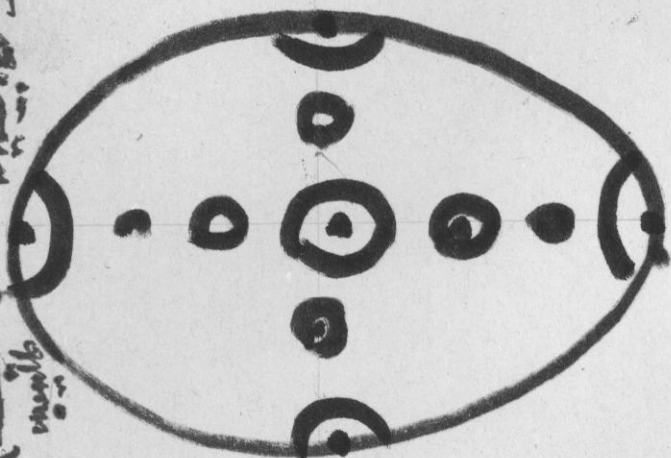
2. Roowaringet

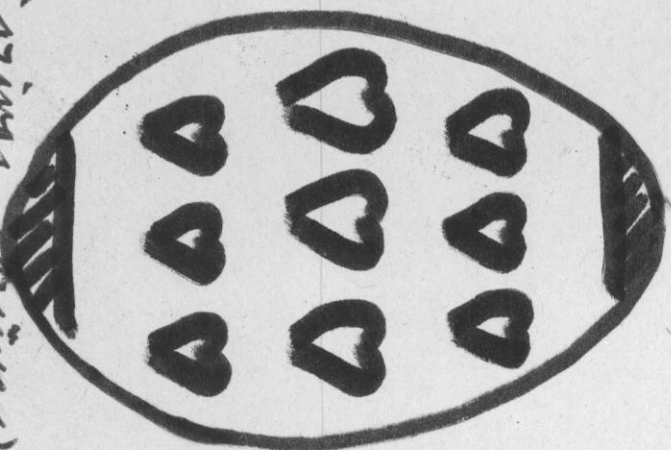
3. qeqwut qeqwut

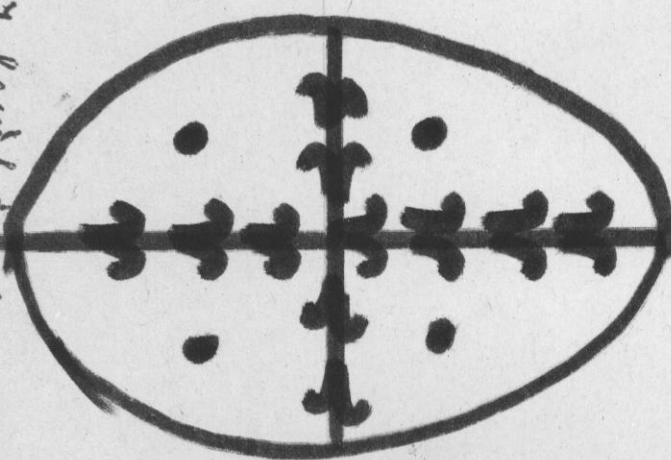
4. xilka (velka)

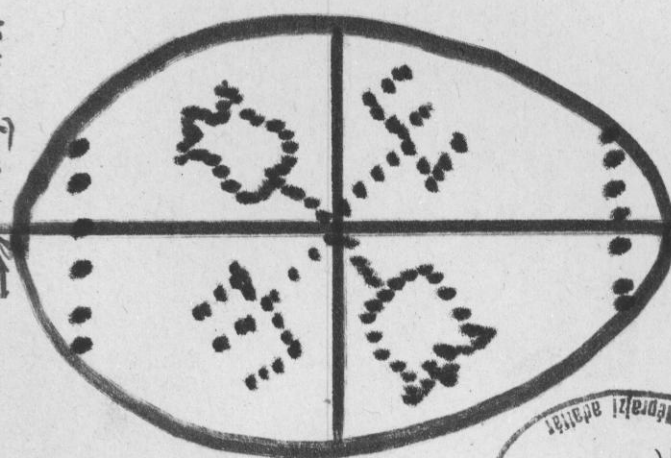
5. qeqwut qeqwut (qeqwut qeqwut)

6. Azim (Azim)

7. lewlewa

8. puitowaka